

המכינה החרדית לגברים

מעין שחף ויהודה מורגנשטרן

בימים אלו מדינת ישראל מבקשת לתקצב תהליכים שסייעו בשילוב האוכלוסייה החרדית בשוק העבודה. הכלכלה הישראלית המפותחת זקוקה למוחות אלה במקצועות הנדרשים במשק. אולם המאפיינים הייחודיים של הסטודנטים החרדים מקשים עליהם לחדור למקצועות הנדרשים, והם מותירים לרובם את הבחירה בתארים אחרים כמשפטים ומנהל עסקים. תפקידה של המכינה החרדית הייחודית הוא לנטרל קשיים אלה, למצות את מלוא הפוטנציאל הטמון בסטודנטים החרדים ולשמש להם מקפצה למקצועות הנדרשים באמת במשק הישראלי.

נקודת המוצא – פערים גדולים

המכינות הקדם-אקדמיות פועלות בישראל החל משנות השישים. מטרתן היא הנגשת מערכת ההשכלה הגבוהה לצעירים שתעודת הבגרות שלהם אינה מספקת לתואר אקדמי, מתוך כוונה לאפשר להם שילוב מיטבי בשוק העבודה.

רוב תלמידי המכינות בישראל מגיעים למכינה כדי לרכוש כרטיס כניסה לאקדמיה. הם אינם זקוקים להכשרה משמעותית אלא רק לשיפור תעודת הבגרות שלהם. לרובם שליטה סבירה באנגלית מעצם נוכחותם במדינה מודרנית ומערבית, שכן אנגלית היא חלק אינטגרלי מסביבתם. פרט לאנגלית הבסיסית שלמדו בבית הספר, שליטתם בשפה נרכשה מאמצעי מדיה, תרבות וטכנולוגיה המבוססים על אנגלית. על כן, השפעת הסביבה הייתה להם למכינה.

לכל אותם בוגרי מערכת החינוך הממלכתית (כולל המגזר הערבי) והממלכתית-דתית קיימת לכל הפחות יש ידיעת מתמטיקה ברמה בסיסית, ולרובם אף רמה גבוהה יותר. חשוב לזכור כי ילדים שנשרו בשלב מוקדם מבית נספר, בעיקר במערכת החינוך הערבית, אינם אותם צעירים המבקשים לרכוש השכלה אקדמית. מכיוון שבסיס מתמטי יציב כבר קיים אצל הלומדים במכינות, עיקר המאמץ בתחום המתמטיקה במסגרת זו מתמקד בהתקדמות מהירה להשלמת 5-3 יחידות, כל תלמיד בהתאם ליכולתו ובהתאם לחוג שאליו הוא מעוניין להגיע.

מעין שחף הוא מנכ"ל ומייסד חברת 'שביל הזהב', העוסקת בפיתוח מסגרות הכשרה לגברים, נשים ובני נוער במגזר החרדי. maayans12@gmail.com
יהודה מורגנשטרן הוא מייסדי חברת ת"ים לשילוב האוכלוסייה החרדית בשוק התעסוקה, וממקימי המכינה החרדית בטכניון. yehudamorgenstern@gmail.com

בנוסף, חלק מתלמידי המכינה כבר עברו מבחן פסיכומטרי אחד לפחות, ולכולם השליטה הנדרשת במיומנויות מחשב.

לעומתם, הסטודנטים החרדים מגיעים למכינה ללא ידיעת אנגלית בסיסית. רובם נדרשים להתחיל מרמת ה-ABC, מיעוטם מכיר מילים ספורות. בדומה למצב באנגלית, הצעירים החרדים מגיעים למכינה עם פער עצום במתמטיקה ביחס לבני גילם מסיימי התיכון. לימודי החשבון במערכת החינוך החרדית נפסקים בכיתה ו'–ז', רוב התלמידים לא עוברים את רמת השברים, מיעוטם שולט בחישוב אחוזים. זאת ועוד: לחלק מבוגרי מערך החינוך החרדי קושי עצום בהבעה בכתב, לחלקם ליקויים בכתובה בעברית.

אם כן, תלמידי המכינות ה'רגילים' וצעירים חרדים המגיעים למכינות מהווים בעצם שתי אוכלוסיות שונות לחלוטין בעלות דרישות וצרכים נפרדים. זאת עוד בטרם נגענו בהיבטים החברתיים והדתיים (שבהם נעסוק בהמשך) המבטאים את המרחק העצום בין העולם החרדי לבין האקדמיה.

לכן ברור כי ההכנה הנדרשת ללימודי חילוני ממוצע שונה לחלוטין מההכנה הנדרשת לאחיו החרדי. בשונה מכלל האוכלוסייה, תלמידי המכינה החרדים זקוקים להכשרה משמעותית ולסגירת פערים אינטנסיוויים ברמת היסודות. זוהי מלאכה קשה ואיטית הדורשת מאמץ רב הן מצד התלמידים והן מצד המוסדות. יש אפוא בעייתיות בעצם העובדה שהמכינה החרדית הקיימת בנויה על-פי מודל המכינה החילונית.

מתוך הבנה כי **הבדלים ברמת ההשכלה באים בשוק העבודה לידי ביטוי בפערים בשכר ובאיכות המשרות**, מובן הצורך ביישור קו' טרם הכניסה ללימודים לתואר ובמתן הזדמנות שווה לרכישת השכלה הממצה את הפוטנציאל הקיים. הקהילה החרדית מסוגלת וצריכה לספק את הרופאים, מהנדסים, כלכלנים ופסיכולוגים של הדור הבא. שילוב אמתי ונכון של החרדים יגיע רק כאשר האקדמאים החרדים ישתלבו בשוק העבודה כשווים בין שווים.

המכינה האופטימלית

'לאוכלוסייה החרדית מאפיינים ייחודיים הבאים מקרבה הם חסרי רקע מינימלי בלימודים כלליים (גברים), בעלי רקע לימודי נרחב אך ללא הכרה פורמלית (נשים), אחוז גבוה של תלמידים נשואים והורים לילדים, רקע סוציו-אקונומי נמוך מאוד, צורך בתשתיות נפרדות לגברים ולנשים ועוד.

כתוצאה מכך, נדרשת התייחסות ייחודית לאוכלוסייה זו, השונה מזו הניתנת לאוכלוסייה הכללית, בעוד כיום היחס לאוכלוסיות אלו דומה. יש להכיר בצורך במכינה דיפרנציאלית

לאוכלוסייה זו ולייצר מערכת מותאמת מבחינה מנהלתית ולימודית לסטודנט החרדי ולהגדיר מעטפת סיוע ייחודית. ברגע שייעשו ההתאמות הנדרשות לאוכלוסייה זו, ההשתלבות תלך ותגדל.

(המלצות הוועדה לבחינת פעילות המכינות הקדם-אקדמיות, פרק המלצות מפורטות סעיף 20)

דוח ועדת אריאב הכיר בצורך לייסד מכינה ייחודית לחרדים, הכוללת מעטפת מתאימה שתופעל בתוך הקמפוסים החרדים. נעסוק בדוח זה, ובעקבותיו נתעמק בעיצוב נכון של מנגנון המכינה החרדית על כל מרכיביה ובהם מעטפת מותאמת לצורכי התלמידים החרדים ולקשייהם. מטרתו של מודל המכינה החרדית המוצע כאן היא לתת מענה לכל אחת מהבעיות העולות משילוב חרדים באקדמיה. לשם שיפור רמת המכינה במקביל לצמצום שיעור הנשירה, וכדי להעלות את רמת הקושי במכינה לצד הרחבת מספר הסטודנטים החרדים, יש לשמור על האיזון הנכון שקיים בין מרכיבי המכינה.

לכן המלצתנו היא להפעיל את מודל המכינה האופטימלית קודם כל במסגרת פיילוט. כך ניתן יהיה לפקוח עין מקרוב, לפתח ולהתאים את המודל בזמן אמת ורק לאחר מכן להחילו בשטח. בנוסף לכך, אנו ממליצים כי תעודת סיום המכינה תהווה כרטיס כניסה לכל מוסדות הלימוד. מכינה כלל-אקדמית תאפשר הקצאת הסטודנטים לתארים המתאימים להם ותעודד תחרות בריאה בין המכינות.

מרכיבי המכינה

• הקבצות

המכינה החרדית, ככל המכינות, מעלה שאלה לא פשוטה – מהי הדרך הנכונה לשלב בין עקרון הייעודיות לבין עקרון ההומוגניות? מחד גיסא, קיים צורך במרכיב ייעודי (דיפרנציאציה לפי תארים שילמדו), כיוון שאין סיבה שמשפטן לעתיד ילמד את אותה רמת המתמטיקה הנדרשת מכלכלן לעתיד. מאידך גיסא, מומחי חינוך מסכימים כי במצב שבו יש לסגור פער רחב כל כך בשנה אחת, כיתות הומוגניות מבחינת רמה הן תנאי הכרחי להצלחה. ברור כי הימצאותם של שני סטודנטים בעלי רמות שונות באנגלית ובמתמטיקה באותה כיתה תפגע משמעותית במימוש הפוטנציאל של שניהם.

הדרך הנכונה לשלב את שני העקרונות היא שימוש בהקבצות. כל סטודנט יותאם לרמתו (ממד הרמה) ובנוסף תיסלל לו הדרך לתואר המתאים לו (ממד התחום). סטודנט שיבקש להתקבל למדעי המחשב יידרש להיות בהקבצה העליונה, וסטודנט שיבקש להתקבל למשפטים לא יצטרך להתמודד עם רמה גבוהה מאוד של מתמטיקה. כמובן שבחירתם בתואר צריכה להתאים להישגיהם במכינה.

אולם חלוקה להקבצות אינה כלכלית ולכן מיושמת רק באופן חלקי. כאשר מחזורי המכינה מצומצמים יחסית לציבור הכללי, ובנוסף נדרשת הפרדה בין נשים לגברים, פתיחת הקבצות אחדות משמעותה הכבדה ניכרת בהוצאות.

לפיכך יש לנטרל מרכיב כלכלי זה ולתמרץ את המוסדות לפתוח מראש מספר הקבצות לגברים ולנשים באנגלית ובמתמטיקה. פתרון אפשרי הוא הכנסת מרכיב של תקצוב 'פך כיתה' למודל התקציבי של המכינה החרדית. כך למוסד ישתלם לפתוח כבר בתחילת השנה 2-3 הקבצות לכל מקצוע, גם אם ישנם עשרה תלמידים בלבד בכל הקבצה.

להערכתנו, להקבצות חשיבות קריטית בהתמודדות עם האתגר הטמון במיצוי הפוטנציאל והקצאה נכונה של תלמידים לתארים.

• לימודי אנגלית

כבר בשנה הראשונה לתואר ייתקלו הסטודנטים בצורך באנגלית. ספרי החובה ברוב קורסי המבואות אינם מתורגמים לעברית. בהמשך התואר הם ייתקלו בחומר לימוד ובמאמרים אקדמיים באנגלית. בתום לימודיהם, השליטה בשפה האנגלית תהיה תנאי נדרש בקורות החיים למשרות רבות, בוודאי לנחשבות שבהן. לכן אין עוררין על הצורך בהטמעת השפה ברמה גבוהה ובצורה מהירה, איכותית ומלאה כבר בשלב המכינה.

לימודי אנגלית במכינה צריכים להתחיל במבחן רמה כבר בשיעור הראשון, לשם קביעת הרמה ההתחלתית של הסטודנטים. לאור תוצאות המבחן יש לחלק את הכיתה לשתי הקבצות לפחות, מפני שבתחום לימודי השפה כיתות הומוגניות הן תנאי הכרחי להתקדמות אמתית.

למרות הניסיונות הרבים במוסדות השונים, נכשלו כל הגופים בהנחלת שפת האנגלית לסטודנטים במכינה ואף במהלך התואר. גם המכינה למהנדסים ומכינת הטכניון לא הביאו את הסטודנטים החרדים לרמה שוות ערך לרמת חבריהם החילוניים. הסיבה לכך היא שלמוסדות פשוט אין את הכלים הנכונים ללימוד אנגלית בסיסית.

הגופים היחידים שהצליחו עד כה במשימה הכמעט בלתי אפשרית של לימודי אנגלית לחרדים שוכנים מחוץ לאקדמיה – אלו הם גופי לימודי השפות הפרטיים. הגופים הפרטיים הם היחידים שיודעים להביא מבוגרים מרמת ה-ABC לרמה הנדרשת באקדמיה. הם מנוסים באבחון מדויק ומתמשך של מצבם של התלמידים וקידום על-פי רמתם ההתחלתית וקצב ההתקדמות האישי. נראה, אם כן, כי לגופים הפרטיים יש הכלים הנכונים הדרושים למשימה. ניתן להיעזר ביכולותיהם בתוך הקמפוס תחת פיקוח אקדמי הדוק של המוסד. כל שנדרש הוא שהמורה לאנגלית יעמוד בסטנדרטים של מורי המכינה שקבע המל"ג. הוא יהיה כפוף למנהל האקדמי של המכינה שיאשר ויפקח מקרוב על ביצוע תוכנית הלימוד. הגוף הפרטי יעסיק את המורה ויעבוד מול המכינה במסגרת חוזה שניוסח בות"ת. שהשיעורים יתנהלו כמובן בתוך המוסד. כמו כן חשוב לציין כי העלויות במקרה זה אינן בהכרח גבוהות יותר מהעסקה ישירה של המורה.

לאחר השלמת השלב הבסיסי, עיקר העבודה הוא בקריאה עצמאית והגדלת אוצר המילים. שנים של לימוד עצמי במסגרת הישיבה מקנות לסטודנטים החרדים יתרון ברור בתחום הלימוד העצמאי. לכן התמקדות בנקודה זו עשויה לשפר את ביצועיהם משמעותית. לשם כך נדרשת חובת קריאה שבועית שתקבע חלק סביר מהציון, עם אפשרות להטיל חובה להגיש דוח קריאה באנגלית במהלך הסמסטר השלישי, רמת הטקסטים ואורכם יותאמו לרמת התלמידים. בנוסף, קיים צורך בספרייה רחבה באנגלית, הכוללת גם חומרים חרדיים וחלקה טקסטים אקדמיים ברמות שונות. בסמסטר השלישי מומלץ ללמד אנגלית מקצועית בכיתות ייעודיות, כל תלמיד בהתאם לתואר שלו.

על כל העוסקים בענף לזכור תמיד כי פערים בין חרדים לחילונים באנגלית יבואו לידי ביטוי בתלוש השכר. שליטה באנגלית נמנית בין הכישורים הנדרשים בשוק העבודה הישראלי הנוכחי, והיא הופכת הכרחית יותר משנה לשנה. באחריות הגורמים הרלוונטיים למצוא פתרון למצב הבעייתי, בטרם פערים בשפה הופכים לפערים בשכר ולתקרת זכוכית.

• לימודי מתמטיקה

היכולות המתמטיות הן אלו שקובעות בדרך כלל את החלוקה המסורתית בין תואר במדעים המדויקים (מדעי המחשב, מערכות מידע, כלכלה וכו') לבין שאר התארים. תלמידי המדעים המדויקים נתקלים כבר בסמסטר א' בקורס חדו"א/אינפי, וקורסים מבוססי מתמטיקה נמשכים עד לשנה האחרונה.

אולם גם בתארים כפיסיכולוגיה ועבודה סוציאלית נדרשים התלמידים לעבור קורסי סטטיסטיקה והסתברות. לפיכך כל סטודנט זקוק למיצוי הפוטנציאל האישי במתמטיקה, בעוד הבסיס המתמטי שאיתו הלומד החרדי מגיע למכינה רעוע וחסר. הקושי להתגבר על הפער הרחב בשנה אחת על ידי לימוד מהיר ואינטנסיבי הוא מהגורמים העיקריים לנשירה של תלמידים אלה. לאור כל זאת, יש חשיבות רבה לניהול נכון של הקורס ושל המעטפת האקדמית סביבו. מבחן רמה שבועיים לכל היותר מפתיחת המכינה (אחרי מספר שיעורי בסיס) הוא הכרחי. אין לדחות לתום הסמסטר הראשון או ליצור זיקה בינו לבין בחינת הממד. לאחר המבחן יש לחלק את התלמידים ל-2-3 הקבוצות. יש חשיבות רבה להקבצות במתמטיקה, מפני שדרך ההתקדמות הנכונה – מהירה אך מביאה בה-בעת להפנמה אמיתית של החומר – דורשת הומוגניות בכיתה. בוחן שבועי קבוע יסייע לשמירה על נוכחות ועל מקסימום השקעה בכיתה ובבית לכל אורך השנה. כמו-כן המדידה השבועית תאפשר מעבר בין הקבוצות. אולם תפקידו העיקרי והחשוב ביותר של הבוחן השבועי הוא שמירת האצבע על הדופק. זאת מכיוון שבקצב לימוד אינטנסיבי במסגרת שבה מדובר, מספיק שבוע אחד שבו התלמיד נשאר מאחור בחומר וסיכוייו לנשור עולים משמעותית.

פרט לשיעורי הלימוד הרגילים, מוצע לקיים תגבור קבוע – שעות קבועות בשבוע שבהן יעסקו התלמידים בתרגול עצמאי, הכנת שיעורי בית והכנה למבחנים, וביניהם יסתובב מתרגל מסייע.

שיטה חדשנית זו נהוגה כיום בחלק ממכוני הלימוד הפרטיים, אך לא רק שם, היא נהוגה גם בישיבה – שמה שם 'שואל ומשיב' – והסטודנטים החרדים מורגלים בה מגיל 13. שעות התגבור אינן מוגבלות למתמטיקה בלבד (ראו פירוט נוסף בנושא זה בסעיף מעטפת אקדמית). להערכת גורמים מוסמכים, שנה אינטנסיבית בת שלושה סמסטרים, שבה ילמדו מתמטיקה 4-3 פעמים בשבוע, 6-8 שעות שבועיות במשך 40 שבועות לימוד סך הכול, תביא את כל הסטודנטים לרמה הנדרשת. במקביל להעלאת הרמה והקושי, יש לעשות שימוש בכלים תומכים מתוך המעטפת המוצעת, כדי לשמר שיעורי נשירה נמוכים ולמצות את הפוטנציאל הטמון בסטודנטים החרדים.

• **כתיבה מדעית**

אנשי הוראה מדווחים על קשיים בהבעה בכתב בקרב סטודנטים חרדים. הסיבה לכך פשוטה: סטודנטים חרדים מעולם לא נדרשו לעסוק בכתיבה ובחיבור במהלך לימודיהם בישיבה. כמו-כן לסטודנטים רבים עברית אינה שפת אם, והם למדו כל חייהם ביידיש. באופן כללי, ניתן לומר כי יש אצלם ליקויים רבים בכתיבה עברית. לכן נדרש 'יישור קו' כבר בהתחלה, ולאחר מכן הכנה ליכולת גבוהה של הבעה בכתב, כנדרש משאר הסטודנטים בישראל. גם כתיבה מדעית תתחיל במבחן רמה, אך כאן אין צורך בחלוקה להקבצות. שיעורי עזר יינתנו לאלו שיזדקקו להם (על פי מבחן הרמה) החל מהסמסטר הראשון כחלק מהמעטפת האקדמית. המטרה היא שבתום המכינה כל התלמידים יוכלו לנסח עבודה קצרה בצורה סדורה, בהירה וקוהרנטית וללא ליקויים בכתיבה.

• **מחשבים**

תפוצתם של מחשבים במגזר החרדי עלתה משמעותית בשנים האחרונות. כפועל יוצא, כמעט כל החרדים שמגיעים לאקדמיה יודעים לתפעל מחשב ומנוסים בגלישה באינטרנט. חשוב לציין כי לצעיר חרדי שהחליט לצאת ללמוד לא אמורה להיות התנגדות דתית לתפעול מחשב. באחריותה של המכינה להכיר להם את שימושיו של המחשב ככלי עבודה באקדמיה ובשוק העבודה. הנושא העיקרי בקורס זה צריך להיות יישומי אופיס. הכנת עבודות כתובות בוורד, הגשת תרגילים נומריים באקסל וכתיבת מצגות בפאואר פוינט מהווים הכשרה מעשית ורבת ערך. אין ספק כי חומר הלימוד מהקורס ישמש את הסטודנטים בשנים הבאות באקדמיה ומחוצה לה. מעבר לכך אפשר לתת לקורס פן ייעודי בסמסטר השלישי. ניתן לערוך היכרות עם מערכות המידע השונות שימשו את הסטודנטים במהלך התואר, כל אחד בהתאם לתוארו.

סדנת הכנה לאקדמיה – פתרון אפשרי לבעיית הייעוץ וההכוונה

אחת מהסיבות העיקריות לנשירה מלימודים אקדמיים היא העובדה שהצעיר החרדי מגיע לאקדמיה ללא מידע רלוונטי על המסלול הארוך שהוא מבקש לעבור. רוב הצעירים האלה מגיעים להחלטה ללמוד ופשוט מתייצבים במעמד ההרשמה, כאשר כל המידע שבידם מבוסס על שמועות

והמלצות מקרובים. מילים רבות נכתבו על הצורך ביעוץ ובהכוונה לסטודנטים החרדים, אך היעדר מנגנון ובעיית ניגוד העניינים (הרי אף אחד לא רוצה להרתיע את הסטודנטים מלהיכנס לאקדמיה) מנעו את מתן הפתרון המתאים.

פתרון אפשרי לבעיה הוא מיסוד סדנת הכנה לאקדמיה – סדנה דו-יומית, טרם פתיחת הלימודים, שתפרוס בפני הסטודנטים לעתיד את כל המידע הרלוונטי הדרוש להם. מידע זה כולל את דרישות המכינה ומרכיביה (כפי שיוצגו בהמשך), פירוט נושא המלגות, דרישות סף לתארים השונים (מכינה ופסיכומטרי) והסבר קצר על הפסיכומטרי.

כמו כן מומלץ להעניק מידע הנוגע לתואר עצמו, כלומר פירוט של התארים השונים באוניברסיטה, כולל הדרישות האקדמיות והמנהליות שלהם, פירוט קצר של מאפייני הקורסים העיקריים בתואר, מתן גישה לסילבוסים של הקורסים בתואר (כולל תיאור קורס קצר). המטרה היא שהסטודנטים לעתיד ידעו מה נדרש מהם בלימודים לתואר. לאחר מכן חשוב שידעו מה הוא נותן להם בשוק העבודה. זאת אפשר לעשות על ידי הצגת אפשרויות ההשמה ושכר ממוצע של בוגרי התארים השונים.

ביום השני של הסדנה כדאי להעביר סמינר בנושא מיומנויות למידה. חשוב לזכור כי החרדים מורגלים לדרך לימוד שונה לחלוטין מזו הנהוגה באקדמיה. בין היתר יש ללמד כיצד עוקבים אחר החומר בכיתה ומסכמים אותו, מהי חשיבות התרגול העצמי ואיך לומדים בבית, מהי הדרך הנכונה ללמוד לקראת מבחן ועוד.

אין מטרתה של הסדנה לשמש יום פתוח למוסד האקדמי אלא להניח את כל המידע בפני הסטודנט באופן אובייקטיבי לחלוטין, וזאת על מנת שידע עם מה הוא מתעתד להתמודד בארבעת השנים הקרובות. על כן, על פי הבנתנו, באחריות הרגולטור (מטעם ות"ת) להפיק מסמך שיכיל את כל המידע האובייקטיבי שיימסר לסטודנטים ולמעשה ינחה ויתווה את הסדנה.

פתרון חלופי, אם כי מורכב יותר, הוא מודל תקצוב קבוע ליעוץ והכוונה: כל סטודנט חרדי שיירשם במוסדות הלימוד יידרש לעבור תהליך ייעוץ והכוונה על ידי אחד מגופי הייעוץ וההכוונה שהרגולטור יכיר בהם. זה יהיה תנאי הכרחי לקבלת מלגה/השתתפות במכינה. על הגופים להיות בלתי תלויים ונפרדים לחלוטין ממוסדות הלימוד. את האופי והתוכן של שיחת הייעוץ יקבע הרגולטור מראש. על כן, מתחום אחריותו הוא לתמחר את התועלת הכמותית מהקטנת שיעור הנשירה בעקבות הייעוץ ובהתאם לזאת לתקצב את גופי הייעוץ יפ"ר סטודנטי.

מעטפת

דוח ועדת אריאב דן בהרחבה בנושא המעטפת הדרושה לאוכלוסייה החרדית:

'הוועדה ממליצה כי כל מכינה תחויב להפעיל מערך של הכוונה והדרכה ללומדים בה. כיום ישנה מעטפת כזאת המוענקת ללומדים במכינות מקרב אוכלוסיית יוצאי אתיופיה... נושא נוסף שהוכח כקריטי בקרב אוכלוסיות אלו הוא יצירת קשר אישי בין המכינה ללומד בה. לצורך זה, במסגרת מודל התקצוב שתכין הות"ת יובא בחשבון הצורך בקיומה של מעטפת

הַכוּונה, הדרכה וסיוע ללומדים במכינות והמכינות יתוקצבו בהתאם לכך.

(המלצות הועדה לבחינת פעילות המכינות הקדם-אקדמיות, פרק המלצות מפורטות סעיף 18)

לפרויקט המעטפת המוצע שלושה רבדים – כלכלי, אקדמי ואישי. כל אחד מהרבדים משמש מנוף למיצוי הפוטנציאל הטמון בסטודנטים החרדים. בשלב הראשון, יישום המעטפת יצמצם את שיעור הנשירה, מכיוון שרוב הסיבות לנשירה קשורות בהיעדר מעטפת מתאימה. בשלב השני, הצלחת הפרויקט תוריד את מחסום הפחד שבפנינו עומדים כל אותם צעירים המעוניינים ברכישת השכלה אך חוששים מהשפעותיה. להערכתנו, הצלחת המעטפת תהה הקטליזטור המשמעותי ביותר לשילוב חרדים בהשכלה. נפרט להלן את סוגי היעטפותי.

• מעטפת אקדמית

רוב הסטודנטים בישראל אינם פונים כלל לגיבוי אקדמי. אלו שכן עושים זאת, מנצלים רק אחוז קטן מן המגיע להם. מאחר ובמקרה שלפנינו למעטפת האקדמית חשיבות יתרה, ההשתייכות בה אינה צריכה להיות אופציונלית אלא חלק מתוכנית הלימודים הקבועה.

מעטפת אקדמית תוסיף יוקרה למכינות החרדיות ותשפר את התמריצים לרכישת השכלה. כמו-כן התגובות לגיבוי האקדמי הקיים חיוביות מאוד. הן מצמצמות את ממדי הנשירה ודוחפות את הסטודנטים להשקעה הנדרשת.

כפי שצוין, ישנה חשיבות רבה לתרגול ביתי של החומר הנלמד בכיתה, אך העובדה שהסטודנטים החרדים הם בעלי משפחות הופכת משימה זו לקשה עד בלתי אפשרית. בעקבות זאת, ובהתאם לעיקרון המעטפת האקדמית הלא-אופציונלית, יש לקבוע תגבור קבוע. יש לעגן במערכת המכינה שעות קבועות, פעם עד פעמיים בשבוע, שבהן יעסקו הסטודנטים בתרגול עצמאי, בהכנת שיעורי בית ובהכנה לבחנים ומבחנים בכל המקצועות. מתרגל מסייע יישובבי ביניהם.

מטרתו של התגבור הקבוע אינה מסתכמת בנתינת מענה לקשיי הלמידה בבית. הדמיון ללימוד בישיבה (ראו סעיף מתמטיקה) נועד גם להתגבר על הקושי הטמון במעבר ללימודים פרונטליים אחרי שנים של לימוד שונה. אנו מעריכים כי יישום התגבור הקבוע יגדיל משמעותית את היקף השקעת הסטודנטים וכך ישפר את יכולותיהם.

על מנת לצמצם את שיעור הנשירה יש צורך גדול במעקב אישי רציף. לשם כך יש לקיים אחת לשבוע הערכה שבועית בראשות המנהל האקדמי ובהשתתפות הצוות האקדמי וצוות החונכות. בהערכה השבועית יימסר דיווח התקדמות אישי של כל סטודנט. כדי לייעל את התהליך ניתן לייצר פורמט של דוח התקדמות קצר. באופן טבעי, יישום נוהל זה יביא להקדשת יותר זמן מצד המערכת לתלמידים המתקשים, אלו שהם בעלי פוטנציאל נשירה.

בהתאם למדווח, באחריות המנהל האקדמי לפתוח תגבורים מיוחדים במקצועות השונים – מעין שיעורי עזר בנושאים שונים המיועדים לתלמידים המתקשים. תגבורים אלה יתפרסו על פני שנת המכינה על-פי שיקול דעתו של המנהל האקדמי.

לפיכך נראה כי ישנה אפשרות להעלות את רמת הקושי במכינה, ובמקביל לשמר שיעורי נשירה נמוכים. הסוד הוא שמירה על מעקב קבוע ואישי אחרי כל סטודנט והצעת מענה מהיר ואיכותי לאלו המתקשים.

• מעטפת אישית

לסטודנט חרדי, המעבר לאקדמיה כרוך בקשיים אישיים שונים לחלוטין מאלו שחוהה הסטודנט החילוני או הדתי הלא-חרדי. דוח ועדת אריאב הכיר בנחיצותו של הקשר האישי למכינה בטיפול בקשיים אלו:

'נושא נוסף שהוכח כקריטי בקרב אוכלוסיות אלו הוא יצירת קשר אישי בין המכינה ללומד בה... במודל ייכלל קיומו של אדם בכל מכינה, שתפקידו יהיה יצירת קשר אישי עם הלומדים והכוונה אישית.'

(פרק המלצות מפורטות סעיף 18)

קיומו של קשר אישי בין הסטודנטים החרדים לנציג מהמכינה הוא בעל משמעות רבה. הנציג משמש להם אוויר קשבת בעת צרה, תומך בהם ברגעי ייאוש והתעוררות רצון לעזוב ומעניק להם גיבוי כשאינם זוכים לגיבוי כזה בבית. המוטיבציה שנוטעים בסטודנטים מעודדת אותם להשקיע יותר, וכך הם משפרים את יכולותיהם במקביל לצמצום הנשירה.

הרכו החברתי ימלא תפקיד זה. בכל מכינה נדרש רכו אחד לפחות. הוא אמנם ישרת רק את תלמידי המכינה, אך, באופן טבעי, הקשר שנוצר במהלך המכינה ימשך גם לאורך התואר בדמות ייעוץ לא רשמי, מעין 'דלת פתוחה' לסטודנטים. הרכו יהיה אחראי על מערך החונכים, ולא יהיה חרדי בהכרח.

כדי לוודא שהרכו ימלא את ייעודו כיאות, יש לקבוע יחס אופטימלי בין מספר תלמידים לרכו. בנוסף יש לקבוע תנאי קבלה לרכו בהתאם לקריטריונים כמו ניסיון בהדרכה, יחסי אנוש, התאמה אישית לתפקיד. יש ליצור תיעוד מסוים של פניות מצד הסטודנטים לרכו ושל הערכת מצב הסטודנט אחת לתקופה. כמו-כן יש לאבחן ולתעד את סיבות הנשירה כשזאת מתרחשת.

אולם הרכו אינו יכול למלא את משימתו לבד, ואין זה באחריותו ובאפשרותו לתת גיבוי אקדמי אישי. על כן יש צורך במעטפת אישית יותר שיספק מי שמכיר מקרוב את קשיי תלמידי המכינה החרדים וצורכיהם. סטודנטים חרדים לתואר ראשון התמודדו עם בעיות אלו עד לא מכבר, והניסיון שרכשו בימי המכינה יכול לשמש אותם בבואם לעזור לתלמידי המכינה.

החונכות האישית תניב תועלת לכל הצדדים. סטודנטים חרדים לתואר ראשון ישמשו כחונכים לתלמידי המכינה ויזכו למלגה. כל חונך יקבל 3-5 תלמידים, ולכל תלמיד מכינה יוצמד חונך. במישור החברתי התועלות לשני הצדדים ברורות. במישור האקדמי חונכות אישית מגדילה את המחויבות מצד התלמיד וגם ממקדת אותו בנושאים החשובים. תלמידי מכינה נוטים להקצות

פחות זמן לנושאים שבהם הם מתקשים, בניגוד למתבקש; חונכות אישית תנטרל נטייה זו. הרכו החברתי והחונכים האישיים הם אנשי השטח שמפעילים את המעטפת הלכה למעשה. מצד אחד, תפקידם הוא לשמור את האצבע על הדופק ולוודא שהתלמידים משקיעים ומחויבים; מצד שני, משימתם היא להשרות עליהם ביטחון ולוודא שהם משמרים את הערכים שהביאו מהבית. רק כך ילכו התלמידים בדרך הנכונה מבחינה אקדמית וערכית – בשביל הזהב. כדי לוודא שהמעטפת אכן פועלת כנדרש, יש צורך בקבלת משוב סמסטריאלי מצד הסטודנטים שיקיף את כל מרכיבי המעטפת. את הנושא ירכזו הרכו החברתי שיתעד את החומר, יגזור מסקנות והמלצות ויעלה אותם בפני הצוות האקדמי וצוות החונכות בישיבה מיוחדת אחת לסמסטר.

• מעטפת כלכלית

'כיוון שהחסם המרכזי העומד בפני מועמדים ללימודים במכינה הוא חסם כלכלי, מוצע להעלות את דמי הקיום המוענקים ללומדים במכינות הבאים מאוכלוסיות אלו... יש לבחון דרכים לאפשר מתן תמיכה כלכלית ללומדים במכינות מקרב אוכלוסיות אלו, בהתאם לקריטריונים ההולמים את מאפייניה של כל אוכלוסייה.'

(פרק המלצות מפורטות, סעיף 20א)

למעטפת הכלכלית שתי מטרות. הראשונה והברורה היא הנמכת החסם הכלכלי שבפניו עומדים סטודנטים חרדים; השנייה והלא פחות חשובה היא תמרוץ נכון של הסטודנטים למיצוי הפוטנציאל האישי. שתי המטרות כרוכות זו בזו, ולמעשה השפעתם של התמריצים הכלכליים אפקטיביות יותר דווקא בעקבות קיומו של החסם הכלכלי.

אי לכך אנו ממליצים להעניק בכל מכינה וכחלק מהמעטפת מלגות מצוינות שונות, כגון מלגת קיום סמסטריאלית. מלגת מצוינות זו נראית מתאימה למכינה. כך יראה התלמיד תמורה מהירה להשקעתו ויידע שארבעת החודשים הקרובים בחייו פנויים ללמידה. באופן טבעי, אותם מצטייני מכינה ימשיכו לתארים שהות"ת מבקש לקדם.

בנוסף, כדי לחזק את הפן האישי במעטפת, יש להעניק מלגות חונכות אישית לסטודנטים חרדים לתואר ראשון שיחנכו תלמידי מכינה (מפורט בסעיף מעטפת אישית).

לשם הכוונת שאר הסטודנטים לתארים שלהם זקוק המשק הישראלי נדרש פתרון אחר – הלוואות קיום מותנות. ההלוואות יינתנו לסטודנטים חרדים במכינה ובתארים שיקבע הות"ת. הן יינתנו על בסיס חודשי לסטודנטים שעומדים במחויבויות האקדמיות ויוחזרו בתום תקופת הלימודים. גובה ההחזרים יותאם לאחוז קבוע מהשכר, מנגנון שיחליש את התמריצים השליליים בהשוואה להחזר קבוע. כמו-כן יש לסבסד חלק ניכר מהריבית וההצמדה (כנהוג בהלוואות סטודנטים), כדי לאפשר פריסה אופטימלית של ההחזרים.

סיכום

להערכתנו, שימוש מושכל בתמריצים כלכליים ישרת את מטרת כל הגופים הפועלים בענף. אין ספק כי קיומה של מעטפת כלכלית נכונה תרחיב משמעותית את מספר הסטודנטים החרדים, במקביל למימוש מלוא הפוטנציאל האישי שלהם.

אנו משוכנעים כי ההשקעה הנוספת בסטודנטים החרדים תחזיר את עצמה במהרה. הגדלת מספר הסטודנטים החרדים, שיפור יכולותיהם ומיצוי הפוטנציאל האישי הטמון בהם, לצד הקטנת שיעור הנשירה, יובילו להשתלבותם בשוק העבודה כשווים בין שווים במשרות שלהן זקוק המשק הישראלי.

אולם כדי שאפשרויות אלו לא יישארו בגדר חלום רחוק, על הגורמים האחראים לקחת בחשבון את כל העלויות הנוספות הכרוכות ביישום המעטפת הלא-אופציונלית, וזאת במסגרת המודל התקציבי החדש שקורם עור וגידים בימים אלו.

תודות

מאמר זה מבוסס בחלקו על דוח של מוסד נאמן, שחיברתי בשותפות עם י" מורגנשטרן ויצא לאור ב-2012 (דוח לימודי אמ"מ, מוסד שמואל נאמן):

<http://www.neaman.org.il/Neaman2011/Templates/ShowPage.asp?DBID=1&LNGID=2&MID=581&FID=646&IID=9796>

המחבר מבקש להביע תודתו לחברי הפרויקט לשילוב חרדים במוסד נאמן בראשותו של ד"ר ראובן גל, שתרים יותר מכול ללידתו של דוח זה. בנוסף אבקש להודות ליהודה מורגנשטרן שעשה ימים כלילות בפיתוח הנושאים שעלו בדוח ובהבהרתם.